

Németh László: Pedagógiai írások

„Az én munkásságom egyetlen mű” — olvassuk Németh László önvallomásában. Mozgást, sodrást életművébe nem a pálya (eszmei, esztétikai értelemben vett) öntagadó fordulatai visznek, hanem a „vállalkozások” — a változatlan alkatú műfajok elrendeződése egy-egy történelem provokálta írói cél körül. Korszakok, témák, ciklusok — akár egy könyv fejezetei — zárt, szerves, organikus rendszerbe épülnek. Érvényes e megállapítás természetesen pedagógiai tárgyú írásaira is. Az iskola, a nevelés problémája Némethnek — az újabb magyar irodalom történetében példa nélkül állón — korántsem perifériális ügye. Nem csupán kényszer- vagy kötelesség-szülte penzum, mint például Babits vagy Juhász Gyula sorsában, hanem egész életét elborító szenvedély dolga. Vele törik meg a bénító varázs, a „quem dii odere, paedagogum fecere” mondásának érvénye. Érdeklődésében a nagy erdélyi pedagógus, Apáczai Csere János hagyománya elevenedik meg.

Németh László pedagógiai gondolatmenete az életmű központi eszméjéből, a minőségelvől ágazik le. A *Tanú* vezértanulmánya munka és szenvedély szakadására keres gyógyszert. Újra egybe kell forrasztani, ami elszakadt: a munkás életét és munkáját, egyéniségét és tevékenységét. Az elosztás forradalmát meg kell pótolni a minőség forradalmával. A munkamegosztás nemcsak a termelést parcellázta föl, hanem a kultúrát is. A szellem emberét a szakember és a dilettáns váltotta föl. Kettéhasadt, ami egybetartozó: a művelődés mint képezés és mint narkotikum. „Az egyik: teher, akadály, gátverseny, a kenyér kálváriája; a másik: menekvés a tehertől, felejtés egy akadálytalan lejtőn, a lélek teljes diasztoleja.” Az iskola nagy feladata a kohézió helyreállítása. Kösse újra egybe, ami kettévált: a szakot a szellemmel, az ismeretet a világgéppel, a tanulást a szenvedéllyel, a foglalkozást a hivatással. Juttassa érvényre a „lélek heliotropizmusának” nevezett ösztönt: „nagyobb dolgokban részesedni, gazdagnak lenni, termékenységünk díszében állni”. (A tantárgyösszevonások értelme, az ökonómia praktikus szempontjain túl, azon igény, hogy megismerésünk távlatába ne csak a részletek, hanem az egész is beleférjen.) A pedagógia a kísérletező ember önmegvalósításának legfontosabb terepe. A kohézió továbbá erkölcsi parancs is. Az iskola, mint „az igazságosság függőkertje”, ne csupán másolja az életet, hanem — azzal, hogy morálisan megelőzi — alakítsa is. Tanulást, munkát avasson üdvösségüggyé, teremtsen meg érdem és ítélet jobb összhangját. Legyen kerete, ösztönzője a közösségek, a fölbojlók helyébe a „szellemi” családok szerveződésének. Töltse be jobban a szerepét a nemzeti tudat erősítésében, Ady szavával: a Templom építésében. (Németh szerint e küldetés teljesítésében több múlik az iskolán, mint az irodalmon. A stafétaváltást már csak az is indokolja, hogy ma a legolvasottabb könyv: a tankönyv.) Az értelmiségi társadalom utópiájának van pedagógiai jelentése is: társadalommá tágul és sokszorozódik benne, ami mint vívmány, jobbító szenvedély, intellektuális és erkölcsi érték a jobb iskolák foltjain, egy-egy kiváló pedagógus körül megvalósul. (Nevetséges volna e gondolat

ürügyén idealizmust kiáltozni. Némethben eszményteremtő hajlam és realitásérzék egyensúlyban van, jól tudja, hogy ez az ideálkép sokféle tényező függvénye.)

Németh pedagógiája egyszersmind dráma is. Nincs feszültségek híján: a pálya nagy — ismétlődő, egységteremtő — ellentmondó metaforái, a „kert” és a „homály” benne is jelen vannak. A pedagógusi hit: az író derűs, bizakodó, optimista tekintete. Az emberek az eddiginél többre taníthatók és különbbé nevelhetők. A mesterség fényét az adja meg, hogy „a változatos munkát szinte szertartásszerűen lehet űzni”. A sors, fogadtatás azonban nem a legendát, hanem a drámát táplálja Németh pályáján. A Roland-komplexum nemcsak hősi, de tragikus szerep — az iskolában is. A XX. század legnagyobb magyar pedagógiai teljesítménye jóformán visszhang nélkül marad. Diákok, tanárok százai nevelkednek rajta, de a közoktatásügy — habár időközben kultúrpolitikába, iskolai gyakorlatba számos eleme fölszívódott — inkább elhatárolja magát tőle, semmint vállalja. (Nem a méltánytalanságot példázza-e, hogy az író nevelési tárgyú írásainak első gyűjteményes kötete nem Magyarországon, hanem Romániában, a *Kriteron* kiadó gondozásában jelenik meg?) Ismétlődik az Apáczai-eset: Németh László is csak a kolozsvári—vásárhelyi kisiskolában lehet professzor. A „gyertyaember” egyedül égeti magát, miközben „a nagy erdélyi sötétet” oszlatja. „A szép kudarc a gyenge népben nem makacsságot csíhol, hogy csak azért is megpróbálom, hanem félelmet: jaj, én is úgy ne járjak” — panaszolja a színmű főhőse a szerző nevében is, mintegy élete tanulságainak összegezéseként. (Nem luxus ez közoktatásunk — *Kritikában*, *Mozgó Világban* és másutt is ábrázolt — mizériájának állapotában?)

Követhetetlen nevelés- és oktatásmélet volna? Egyre meggyőzőbben derül ki, hogy modern pedagógiai gondolkodás. Németh „biológiai didaktikája” például sok párhuzamot mutat a marxista Henri Wallon fejlődépszichológiájával. Zankov professzor módszere sem — „nagy nehézségi fokon oktatni... nagy iramban haladni a tananyagban” — a hagyományos „mindennap egy kanál” pedagógiát igazolja, hanem a vásárhelyi évek nagy, szenvedélyes tanulásrohamait. Az idő érvényt szerez lassan még az *Iskolaterv* úgynevezett „hiábavaló” tárgyainak is. Fölszólalás hangzott el a klasszikus nyelv tanításának érdekében, s már az ipari tanulók képzésében is kitűnt, mennyivel fontosabb volna az általános műveltség megalapozása, az intelligencia fejlesztése, mint a speciális szakmai igények közvetlen kielégítése. Az irányítás ma tervezett reformja se nélkülözheti Németh negyvenes évek eleji helyzetelemzését: „Hova lettek az iskolák? Elborította őket a papír. Emlékszel, milyen nagy úr volt még a ti igazgatótok is: órát látogatott és szülőket fogadott. Ma tönkremegy a tandíjszedésben és a határnapok számontartásában... S a tanárok közt is milyen kevés, aki föl nem adja lassan, amivel egyéniséget lehet formálni: az egyéniséget” (*Levél a harctérről*).

A válogatás és jegyzetelés — Fábíán Ernő munkája — igényességről és hozzáértésről tanúskodik. Az olvasó számára átfedések nélküli, kerek, összefüggő képet ad Németh pedagógiájáról, s kedvet ébreszt cikkeinek teljes gyűjteménye iránt. Tán csak az utólagos összefoglalás és az egyidejű beszámoló arányán volna bíráltnivaló: a sajkódiakhoz képest kevésnek tűnik a vásárhelyi írás. Az *Oraadók királysága*, *A tanügy rendezése*, egy *Lányaim*-tanulmány fölvétele még frissebbé tehetné volna a kötet anyagát. Az előszó jól kapcsolódik a válogatáshoz: ideológiai összefüggéseket tár föl, s a kimaradt cikkeket is áttekinti. Megbízható, alapos és mértéktartó tájékoztatás a pedagógus íróról. Az életrajzi kronológiánál nem kevésbé fontos feladat lett volna közölni Németh nevelési tárgyú esszéinek bibliográfiáját. (*Kriteron*.)

GREZSA FERENC